

---

6. Patrons laborals i familiars: els arribats als anys seixanta i al segle XXI

Pau Miret Gamundi
pmiret@ced.uab.cat
Centre d'Estudis Demogràfics

Resum

Feina i llar conformen dues dimensions fonamentals en la biografia personal, tant de la població nativa com de la immigrada. La diferència entre una i altra té a veure amb la posició que ocupen en la força de treball i en l'estructura familiar de la llar. Però ambdues dimensions són fruit també del moment biogràfic que estan vivint els protagonistes de l'anàlisi: mentre que els nascuts fora d'Espanya constitueixen una immigració recent, els nascuts fora de Catalunya però a Espanya estan aposentats. Això ho comprovem gràcies a dues fonts d'informació: el cens de població de 2011 (amb una mostra de 243.586 llars i 622.070 individus que hi viuen) i l'Enquesta de població activa, una enquesta que ha recollit trimestralment durant el període 1987-2014 dades d'unes 20.000 persones enquadrades al voltant de 6.700 llars.

Paraules clau: treball, família, immigració, Catalunya.

Patrones laborales y familiares: los llegados en los años sesenta y en el siglo XXI

Resumen

Trabajo y hogar conforman dos dimensiones fundamentales en la biografía personal, tanto de la población nativa como de la inmigrada. La diferencia entre una y otra tiene que ver con la posición que ocupan en la fuerza de trabajo y en la estructura familiar del hogar. Pero ambas dimensiones son fruto también del momento biográfico que están viviendo los protagonistas del análisis: mientras que los nacidos fuera de España constituyen una inmigración reciente, los nacidos fuera de Cataluña pero en España están aposentados. Esto lo comprobamos gracias a dos fuentes de información: el censo de población de 2011 (con una muestra de 243.586 hogares y 622.070 individuos viviendo en ellos) y la Encuesta de población activa, una encuesta que ha recogido trimestralmente

durante el periodo 1987-2014 datos de unas 20.000 personas adscritas a unos 6.700 hogares.

Palabras clave: trabajo, familia, inmigración, Cataluña.

Working and family patterns of the immigrants arrived in the sixties and in the 21st Century

Abstract

Work and household make two fundamental dimensions in the personal biography of both the native and the immigrant population. The difference between one and another has to do with their position in the workforce and within the family structure in the household. But both dimensions are as well the result of the biographical stage they are living as actors: while those born out of Spain constitute a recent immigration, those born outside Catalonia but in Spain are settled. This is verified thanks to two sources of information: the 2011 population census (with a sample of 243,586 households and 622,070 individuals living in them) and the Labour Force Survey, a quarterly survey that, during the period 1987-2014, collected data on 20,000 people living in around 6,700 households.

Keywords: work, family, immigration, Catalonia.

Modes de travail et types de famille des immigrés des années soixante et du XXIème siècle

Résumé

Travail et foyer sont deux dimensions fondamentales dans la biographie personnelle tant de la population autochtone comme de celle immigrée. La différence entre elles porte sur leur position dans le marché du travail et sur la structure familiale du foyer. Toutefois, ces deux dimensions sont aussi le produit du moment biographique que les protagonistes de l'analyse sont en train de vivre : tandis que la personne née hors de l'Espagne est une immigrante récente, celle qui est née hors de la Catalogne mais en Espagne est déjà ancrée. On a analysé cette réalité à partir de deux sources d'information : le recensement de population de 2011 (échantillon de 243.586 foyers et de 622.070 individus résidents dans ces foyers) et l'Enquête de Population Active qui a enregistré entre 1987-2014, par trimestres, les données de presque 20.000 personnes réparties dans près de 6.700 foyers.

Mots-clé : travail, famille, immigration, Catalogne.

6.1. Introducció: la singularitat de la població immigrada

Ben segur que Francesc Candel, en comparar la immigració a Catalunya abans i després de la Guerra Civil, ja intuïa que aquella no seria la darrera onada, tot i que potser no imaginava que les característiques de la nova immigració serien tan diferents en relació amb el lloc d'origen. Deia el mestre Candel que Catalunya trigava aleshores a mostrar la seva essència i particularitats als nous immigrants, ja que les seves institucions i entitats havien estat anihilades pel franquisme. Actualment, algunes d'aquestes han estat recuperades, tot i que moltes de les característiques en la rebuda a la immigració internacional recorden el context d'aleshores.

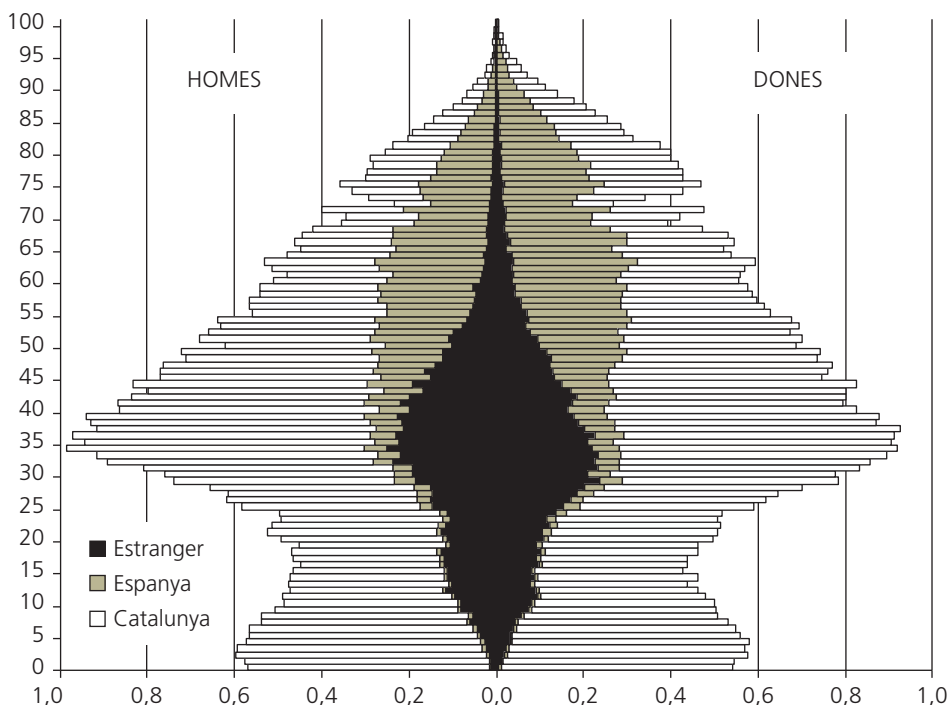
En aquest sentit, resulta curiosa aquesta cita referida a l'any 1941, moment en què Candel delimitava com el del desbordament de la immigració: «Si Catalunya hagués tingut fronteres aquells anys, la pressió de fora hauria arribat a trencar-les i hauria produït una invasió violenta» (Candel, 2010, p. 148). Bé, la immigració, el segle XXI, ja ha hagut de travessar fronteres, i tot i així els adjectius del passat ressonen com ben actuals, veiem-ne alguns: «[...] el pitjor, com sempre, era l'estatge. On es ficarien?» (Candel, 2010, p. 169), «[...] feines dures, que els catalans no farien» (Candel, 2010, p. 182), «[...] la diferenciació no es fa entre catalans i no catalans, sinó entre els qui tenen i els qui no tenen» (Candel, 2010, p. 294). «En realitat, els immigrants formen societat a part, aquí, de la mateixa manera que en formaven allà. És el trist destí de la seva condició de baix proletariat» (Candel, 2010, p. 296).

6.2. Biografies d'extensió diversa: més grans, més joves

El segle XXI ha presenciat, a Catalunya, el creixement de la immigració provinent de fora de les fronteres de l'Estat espanyol. Segons el cens de 2011, la població resident a Catalunya (un total de 7.519.843) és nascuda al país en un 66% (2 de cada 3), un 19% ha nascut fora de Catalunya però dins de l'Estat espanyol i un 15% ha nascut a l'estranger. Així doncs, aquesta darrera constitueix un volum d'altres catalans molt substancial, a hores d'ara pràcticament equivalent a la presència de nascuts a altres parts de l'Estat. En presentar l'estructura per sexe i edat de la població catalana el 2011 (gràfic 6.1) sembla intuir-se a primer cop d'ull que la immigració que d'antuvi estava formada per contingents de la resta d'Espanya estigui ara constituïda per gent nascuda a l'estranger: així, la població no nascuda a Catalunya amb menys de 25 anys és quasi exclusivament estrangera, entre els 25 i els 50 anys és majoritàriament estrangera; però a mesura que la població que observem és més gran, menys important és el volum de qui ha nascut a l'estranger i més important la de nascuts i nascudes a Espanya: així, més enllà dels 50 anys la majoria dels no nascuts a Catalunya són nascuts a l'Estat espanyol. La presència de població no nascuda a Catalunya sembla no respondre al volum de les generacions natives (a menys autòctons, més població hi ha nascuda fora), ja que la proporció és pràcticament constant tant per a les generacions poc voluminoses nascudes els anys quaranta i

Gràfic 6.1. Piràmide a Catalunya segons el lloc de naixement, 2011.

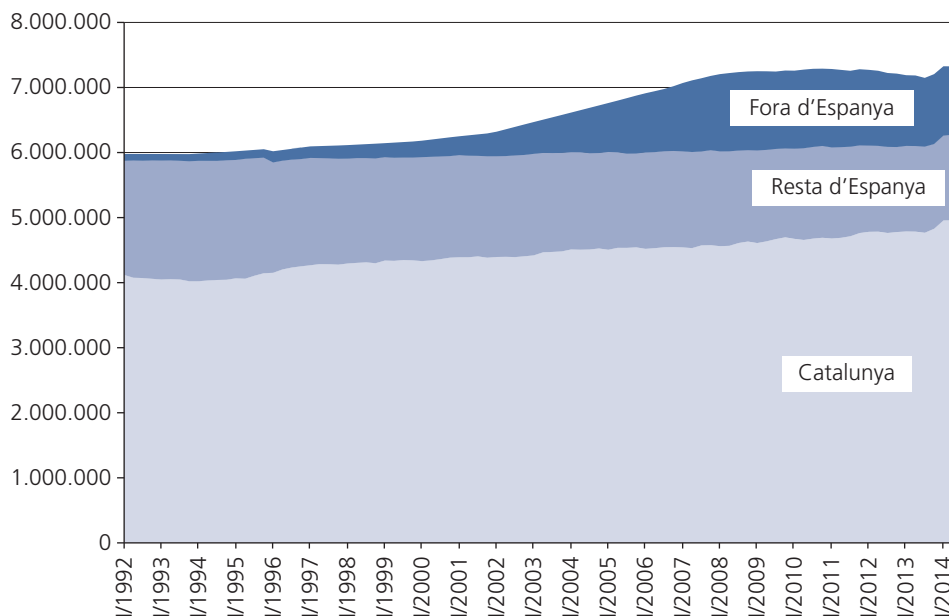
Font: elaboració a partir del cens de 2011.

cinquanta com entre els components de l'explosió de naixements que va tenir lloc durant els anys seixanta i el primer lustre dels setanta. Tot sembla indicar que qui relaciona immigració amb un nombre superior o inferior de naixements en un període determinat va errar en les seves apreciacions i conclusions.

Ens disposem a descriure les característiques de la població nascuda fora de Catalunya (a la resta d'Espanya o a l'estranger) en relació amb els nascuts a Catalunya en funció de la seva pauta laboral i familiar.

Per dotar aquesta primera fotografia de cert moviment, presentem l'evolució del volum d'aquests tres col·lectius des de l'any 1992 fins a l'any 2014 (gràfic 6.2). Les dades estan extretes de l'Enquesta de població activa, l'EPA. Aquesta font és un panel rotatiu trimestral de llars, on s'entrevista una mateixa llar durant un any i mig (sis trimestres consecutius) i es demana informació de tots els membres que es mantenen convivint a la llar seleccionada. Cada trimestre es canvia un sext de les llars per unes de noves de característiques geodemogràfiques similars. Aquesta font està disponible des del tercer trimestre de 1976, però la variable del lloc de naixement (que utilitzem com a aproximació a la immigració) només la tenim des de 1992. Disposem, però, des del principi de la nacionalitat dels residents a Catalunya i, en considerar aquesta variable com a aproximació de la

Gràfic 6.2. Població segons el lloc de naixement, 1992-2014.

Font: elaboració a partir de l'Enquesta de població activa, EPA.

immigració internacional, comprovem que hi era pràcticament inexistent a Catalunya, fins a principis dels anys noranta, i va iniciar, a finals del segle xx, un increment que portaria la proporció de població de nacionalitat no espanyola a Catalunya a finals de 2008 fins a un màxim del 12%, un percentatge que a partir d'aleshores no ha deixat de disminuir fins a arribar a un 10% a principis del 2014. És a dir, la població de nacionalitat estrangera fou rebuda durant els anys d'expansió econòmica, i tot sembla preveure que està sofrint més acusadament que la població nativa l'aferrissament de la crisi econòmica: igual que en totes les onades migratòries anteriors, els nousvinguts van venir a buscar feina, però potser a diferència d'aquelles l'empitjorament de la crisi els convida a marxar, ja que el context no els permet arrelar a Catalunya, són joves i tenen llocs més atractius on anar a treballar.

Però la nacionalitat és una variable que pot canviar amb el temps, atès que hom pot nacionalitzar-se en el lloc d'acollida, en cas que vulgui i pugui. Millor, per tant, utilitzar el lloc de naixement, que és una variable que no canvia amb el temps.

Distingirem qui ha nascut a Catalunya, fora del país però dins de l'Estat espanyol, i qui ha nascut fora d'aquest. Entre 1992 i 1995, un de cada tres residents a Catalunya era nascut fora del país, la immensa majoria era nascuda a l'Estat espanyol, una proporció que s'ha mantingut al llarg del segle XXI, tot i disminuir el component espanyol i augmentar l'estranger, fins a quasi igualar-se al voltant de l'any 2008, ja que amb l'esclat de la crisi econòmica la proporció de nascuts fora de Catalunya ha anat disminuint la seva

presència relativa fins a situar-se a la mateixa cota que a mitjan anys vuitanta. Tanmateix, si focalitzem l'atenció en el volum i no en la proporció (gràfic 6.2), ens adonem que el volum de població segons el lloc de naixement ha variat poc durant la crisi. L'any 1992 érem sis milions, i ens vàrem estancar demogràficament fins al despertar de l'any 1996, gràcies a l'increment de la natalitat, ja que encara no podíem parlar d'una nova onada immigratòria (gràfic 6.2). Així s'explica el creixement sostingut de la població nascuda a Catalunya, que ha passat de poc més de quatre milions a quasi cinc en els darrers anys. El sistema de valors i les pautes de conducta dels nats a Catalunya són una empresa combinada de la família, de l'escola i de la societat en la qual es desenvolupen aquests nadons com a persones.

En contrast, el nombre de persones nascudes a l'Estat espanyol però fora de Catalunya va abastar el seu màxim a mitjan anys noranta, amb un xic més d'un milió vuit-cents mil, i en els darrers anys s'ha reduït a un milió tres-cents mil, ja que l'arribada des d'Espanya no ha estat suficient per compensar en volum la mortalitat d'aquestes cohorts d'immigrants espanyols. Però la creixuda més espectacular ha estat la de la població nascuda fora de l'Estat, que no arribava a cent mil a principis dels noranta i que va superar el milió dos-cents mil durant el bienni 2008-2009, tot i que les darreres dades fan pensar que està havent-hi un descens en l'estoc de nascuts fora d'Espanya, que el segon trimestre de 2014 (darrer punt del qual disposem d'informació) era d'un milió cinquanta mil.

6.3. Vinguts a treballar: patrons laborals

Una de les dimensions que ens hem compromès a desvelar és la dels patrons laborals, que estan fortament delimitats per l'edat i pel sexe, a més d'estar-ho per la característica de ser immigrant o no. Per imperatiu legal no hi ha ningú en activitat laboral abans dels 16 anys, i gràcies a l'expansió de la jubilació pública no hi ha ningú a l'atur des dels 65 anys: a partir d'aquesta edat, qui no està treballant està retirat. Per aquest motiu, l'anàlisi sobre els patrons laborals es concentra en el rang d'edat 16-64 anys, separant homes i dones, ja que sabem que la relació d'activitat es troba completament dividida per sexe. La immigració, ara i adés, és un fenomen conduït per la recerca de feina: si en tinguessin allí, no vindrien aquí. En aquest sentit, inserir-se en el mercat laboral és un objectiu primordial, malgrat que, malauradament, en ocasions no es pugui trobar feina i es romanqui a l'atur. Per això, esperem taxes més altes d'activitat entre la població immigrada que entre l'autòctona, és a dir, el sentit comú ens indica que la probabilitat de no dedicar-se en exclusiva a activitats fora de l'àmbit laboral (com poden ser la cura familiar o la formació educativa) es dóna de manera menys acusada en la població immigrada que en l'autòctona.

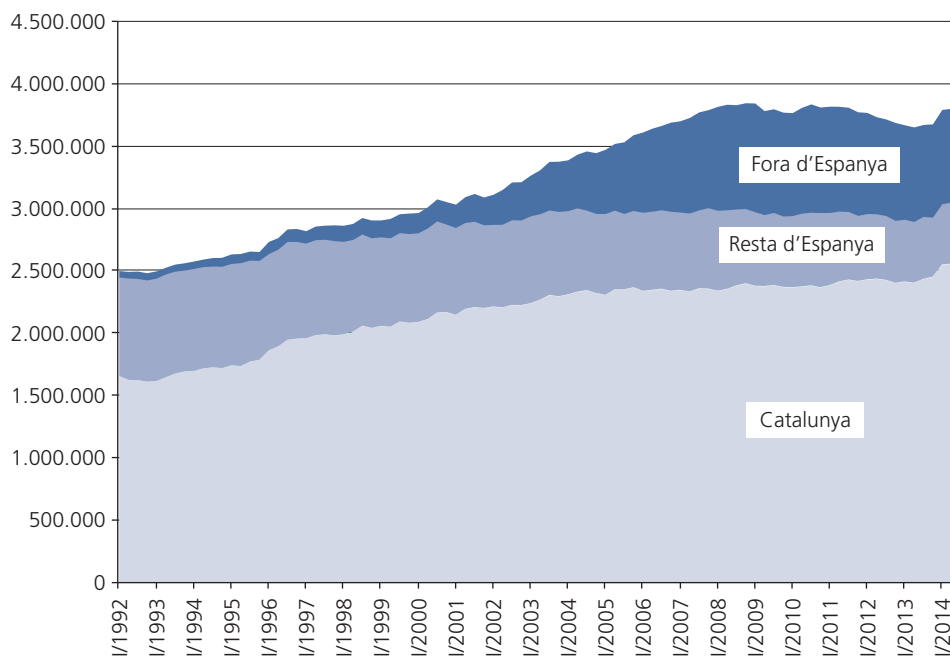
No hi ha altre motiu més enllà de la cultura perquè homes i dones no estiguin dins el mercat de treball entre els 16 i els 64 anys d'edat, és a dir, perquè no estiguin treballant o buscant feina durant la vida laboral activa que recull la legislació vigent. Entre les raons esgrimides normalment per no ser-hi a aquestes edats, les més importants són la forma-

ció durant la joventut (dedicar-se intensivament i exclusiva als estudis), o la cura familiar per a la criança de fills o d'altra població dependent.

La finestra d'observació que ara obrim abasta des de l'any 92 del segle passat fins a l'any 14 del segle actual. Els indicadors que utilitzarem per dibuixar els patrons laborals de la població autòctona i la immigrada són dos: la proporció de qui es troba al mercat de treball (activitat) i la proporció de qui tot i estar-hi no troba feina (atur). Com comentàvem, la inactivitat té força a veure amb els patrons culturals (temps de formació educativa, rols de gènere en relació amb la producció i la reproducció o l'edat de jubilació), i l'atur està més aviat relacionat amb factors de conjuntura econòmica, amb les seves fases de millora, estabilització o empitjorament. A més, la construcció de l'estat del benestar al llarg de les darreres dècades ha propiciat que l'atur, a partir dels 65 anys, sigui pràcticament inexistent, gràcies a la universalització de les pensions contributives.

El gràfic 6.3 mostra la composició de la població activa segons el trimestre d'observació, des del primer de 1992 fins al segon de 2014. La força de treball catalana s'ha incrementat de manera notable en aquest període, passa de dos milions i mig a un màxim de tres milions vuit-cents cinquanta-cinc mil a finals de 2008, just abans de l'esclat de la darrera crisi econòmica. La nascuda a Catalunya sempre ha estat la més voluminosa i cada cop ha estat més gran, ha augmentat d'un milió sis-cents mil fins a més de dos milions tres-cents mil des de l'any 2005 en endavant; la nascuda a la resta d'Espanya s'ha

Gràfic 6.3. Població activa segons el lloc de naixement, 1992-2014.

Font: elaboració a partir de l'Enquesta de població activa (EPA).

encongit durant el mateix període de vuit-cents mil a mig milió, i la nascuda a fora d'Espanya ha crescut espectacularment de poc més de cinquanta mil treballadors potencials a vuit-cents setanta mil tot just abans de l'esclat de la crisi, i s'ha reduït en cent mil, d'acord amb les darreres dades disponibles. La seva joventut ens fa descartar la mortalitat i la jubilació en la desaparició de la població activa nascuda fora d'Espanya, i ens fa pensar que la raó rau en l'estroncament de la immigració i en la mobilitat de part d'aquest contingent o al seu país d'origen o a d'altres amb millor context laboral. Per primera vegada en molts segles, Catalunya és un país d'emigració, ja que ha perdut una part del seu atractiu com a país d'estada i d'acollida.

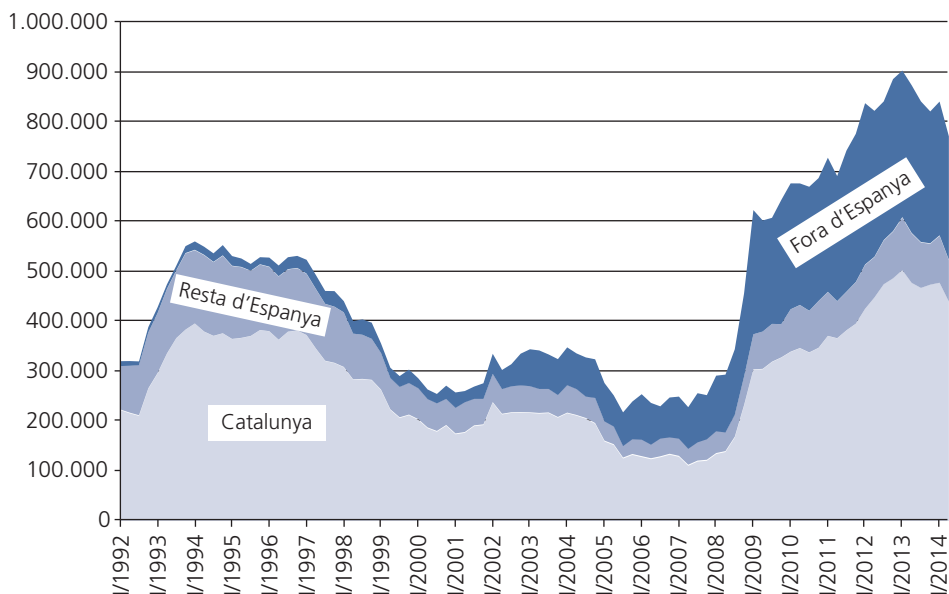
Així, des de la meitat dels anys noranta, les taxes d'activitat als 16-64 anys a Catalunya no han deixat d'incrementar-se; passant d'un 65% d'aleshores (2 de cada 3 persones eren laboralment actives) al voltant del 80% actual (4 de cada 5 individus eren laboralment actius). Aquestes taxes d'activitat sempre han estat més altes entre els nadius a Catalunya o fora d'Espanya que entre els nascuts fora de Catalunya dins de l'Estat espanyol: els dos primers col·lectius han passat del 67% d'activitat a la segona meitat de la dècada dels noranta al 80% actual, mentre que el segon ha passat del 60% d'aleshores al 70% actualment. Per què aquesta distància? La resposta rau en unes diferències culturals que tenen a veure amb els models de gènere, amb les pautes d'inserció al mercat de treball un cop acabats els estudis i amb la qual cosa es veuen les pautes d'abandonament del món laboral amb la jubilació.

Però la situació més dramàtica és la de voler treballar però no poder fer-ho, abocats a l'atur (gràfic 6.4). Cada recessió econòmica deixa el seu rastre de desocupació i la que experimentem en aquesta segona dècada del segle XXI està deixant una bossa d'atur ben curulla. L'atur sempre ha estat substancial a Catalunya, però, al llarg dels vint-i-tres anys observats, la desocupació ha oscil·lat des d'un mínim de poc més de dos-cents mil l'any 2005 a un màxim de nou-cents mil a principis de 2013. D'aquests últims, mig milió eren nascuts a Catalunya, cent-mil a la resta d'Espanya i els tres-cents mil restants fora d'Espanya: el volum relatiu d'aquests últims sobre el total d'aturats (1 de cada 3) ens indica que la xacra de l'atur afecta de forma especialment insidiosa la població que ha nascut fora d'Espanya. Tanmateix, per a tots els grups segons el lloc d'origen l'any 2009 ha suposat un increment dramàtic dels estocs d'aturats, que sembla que ha arribat al seu màxim l'any 2013, tot i que en el cas dels nascuts a Catalunya cal parlar més d'estabilització que de descens significatiu. D'altra part, val a dir que de la situació d'atur es pot sortir trobant feina, passant a inactiu (ja sigui mitjançant la jubilació o deixant de buscar feina per desànim) o emigrant, davant la manca d'oportunitats laborals al país.

Hem viscut moments de fort dramatisme a Catalunya no fa pas tant de temps: des de 1994 a 1996 l'atur va afectar fortament la població activa a Catalunya. A partir d'aquest darrer punt temporal, la desocupació no va deixar d'encongir-se fins a arribar a finals de segle XX a presentar uns mínims confortables: tres-cents mil aturats, un 70% nascuts a Catalunya, un 20% a la resta de l'Estat i un 10% fora d'Espanya. El col·lectiu d'aturats encara es va reduir més, i durant el període 2005-2008 l'atur ha estat mínim, gairebé imperceptible, clarament assumible: dues-cents cinquanta mil persones buscaven feina

Gràfic 6.4. Població aturada segons el lloc de naixement, 1992-2014.

Font: elaboració a partir de l'Enquesta de població activa (EPA).

sense trobar-la, la meitat eren nascudes a Catalunya, un 15% a la resta de l'Estat espanyol i un 35% fora d'Espanya (en els bons temps, un de cada tres aturats era nascut a l'estranger!). Certament, l'atur sempre ha estat molt més agressiu entre la immigració internacional. Res no feia preveure les perturbacions que ens venien a sobre, però allò més preocupant davant d'aquest context són els grups que assenyalen la immigració com la causa del problema, un discurs que sembla conegut: però ara els «altres catalans» no són murcians, extremeños o andalusos, sinó magribins, llatinoamericans o xinesos.

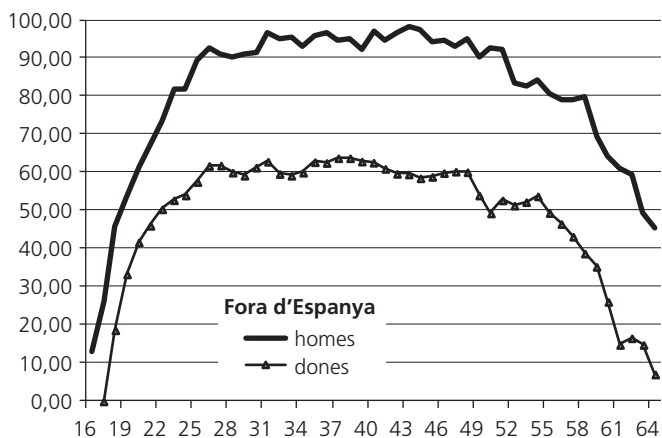
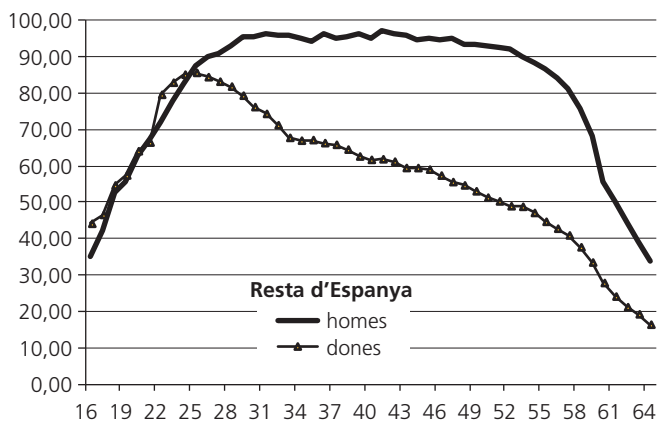
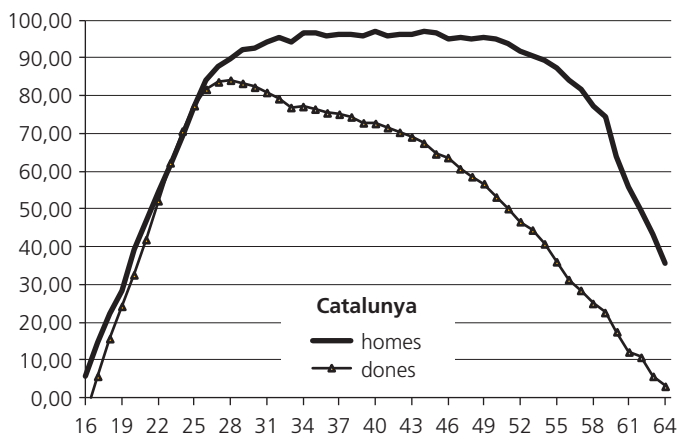
Anem ara a posar edat i sexe a l'activitat i l'atur (gràfics 6.5 i 6.6). Cal recordar que l'edat dels protagonistes d'aquesta narració és distinta segons el lloc d'origen, ja que les diferents onades migratòries han tingut lloc en diferents períodes temporals. Així, la població nascuda fora de Catalunya però dins d'Espanya és molt minoritària a les edats més joves, i augmenta la seva presència fins a ser majoritària entre les cohorts més antigues; la població nascuda fora d'Espanya conforma un 10% entre els menors de 20 anys, un 20% entre els joves de 25 a 40 anys i a partir d'aquesta edat cada cop té una menor presència relativa i, complementàriament, els nascuts a Catalunya són un 90% als 16 anys però la seva presència relativa disminueix a mesura que observem generacions més grans, i abasta un 45% entre els més grans de 50 anys. Tenint sempre aquestes diferències entre cohorts en compte, volem dibuixar les pautes per edat i sexe segons el lloc de naixement de l'activitat i l'atur a Catalunya (com a mitjana del període 1992-2014).

Sobre la pauta per edat d'activitat segons el sexe destacarem les diferències de la població autòctona sobre la immigrada, l'objectiu principal de la qual –com ja hem comentat repetidament– és trobar una feina amb què aconseguir viure, per arrelar-se a Catalunya i abastar a partir d'aquí altres fites en el curs vital, com pot ser formar una família.

En aquest sentit, el gràfic 6.5 presenta més un patró que una pauta per edat, ja que no reflecteix com la mateixa població va complint anys i situant-se amb relació al mercat de treball, sinó que exposa la mitjana de totes les generacions conjuntament. De fet, l'explicació generacional funciona per a la joventut i en el cas dels homes, però és un xic enganyosa en el cas de les dones adultes. En efecte, la interpretació biogràfica és correcta entre els més joves: com més edat, més gent ha deixat d'estudiar i s'ha inserit al mercat de treball, i així veiem que s'incrementen les taxes d'activitat des d'un mínim als 16 anys fins a arribar a un màxim, a una edat lleugerament diferents entre sexes i llocs de naixement. Entre la població nascuda a Catalunya, aquest màxim s'abasta als 26 anys, que coincideix amb l'edat en què entra al mercat de treball qui es dedica intensivament a la formació i perllonga més els estudis, amb la qual cosa gaudeix al màxim de l'educació universitària. Entre els homes encara s'incrementa més l'activitat entre els 26 i els 32 anys, i passen del 90 al 95%. Per a les dones, tanmateix, s'arriba a un zenit entre els 26 i els 29 anys, que té com a mitjana un 85%, cosa que mostra un sostre de vidre que avui en dia encara no s'ha aconseguit trencar. L'adultesa masculina estarà emmarcada per una activitat laboral del 95% i començarà a percebre's l'abandonament del treball en creuar la cinquantena d'anys, amb caigudes d'activitat substancials un cop complerts els 55 anys, i més agudes encara complerts els 60 anys. El patró d'activitat femenina entre les nascudes a Catalunya és molt diferent, ja que les dones d'edat més amunt dels 30 anys, com més grans són, menys activitat laboral presenten. Tanmateix, sabem que això no s'ha d'interpretar sense més en clau biogràfica (Miret i Vidal, 2009), atès que coneixem que com més antiga és una generació, la inserció laboral de les dones que la integren és menor (tot i que en aquest gràfic no s'aprecia, en ser una perspectiva transversal, no longitudinal). Però ens interessa un altre punt: ha estat aquest patró d'activitat per edat i sexe distint entre la població autòctona i la immigrada?

En comparar les taxes d'activitat per edat i sexe segons el lloc de naixement percebem darrere els diferents patrons realitats laborals distintes. Entre la població masculina nascuda a Catalunya i a la resta d'Espanya comprovem que aquella s'insereix al mercat de treball més tard, però també es retira més tard, amb la qual cosa podem inferir que els nadius perllonguen en major mesura la seva formació, i creiem que és aquest fet el que els fa romandre més extensament dins el món laboral, ja que aconsegueixen millors posicions. Veiem així que molt pocs homes nascuts a Catalunya s'insereixen al mercat de treball a l'edat de finalització de l'escolarització obligatòria, els 16 anys (en concret, un 6%); en contrast, un de cada tres homes nascuts a Espanya estava treballant o buscant feina a aquesta edat. Veiem també que un de cada cinc homes nascuts a Catalunya estava al mercat laboral als 20 anys, mentre que els nascuts a la resta d'Espanya ja eren dos de cada tres. Complementàriament, entre la població més gran, als 60 anys, encara estaven al mercat un 64% dels nascuts a Catalunya, mentre que els nascuts a Espanya aquesta proporció era del 51%.

Gràfic 6.5. Taxes d'activitat segons l'edat, el sexe i el lloc d'origen, 1992-2014.

Font: elaboració a partir de l'Enquesta de població activa (EPA).

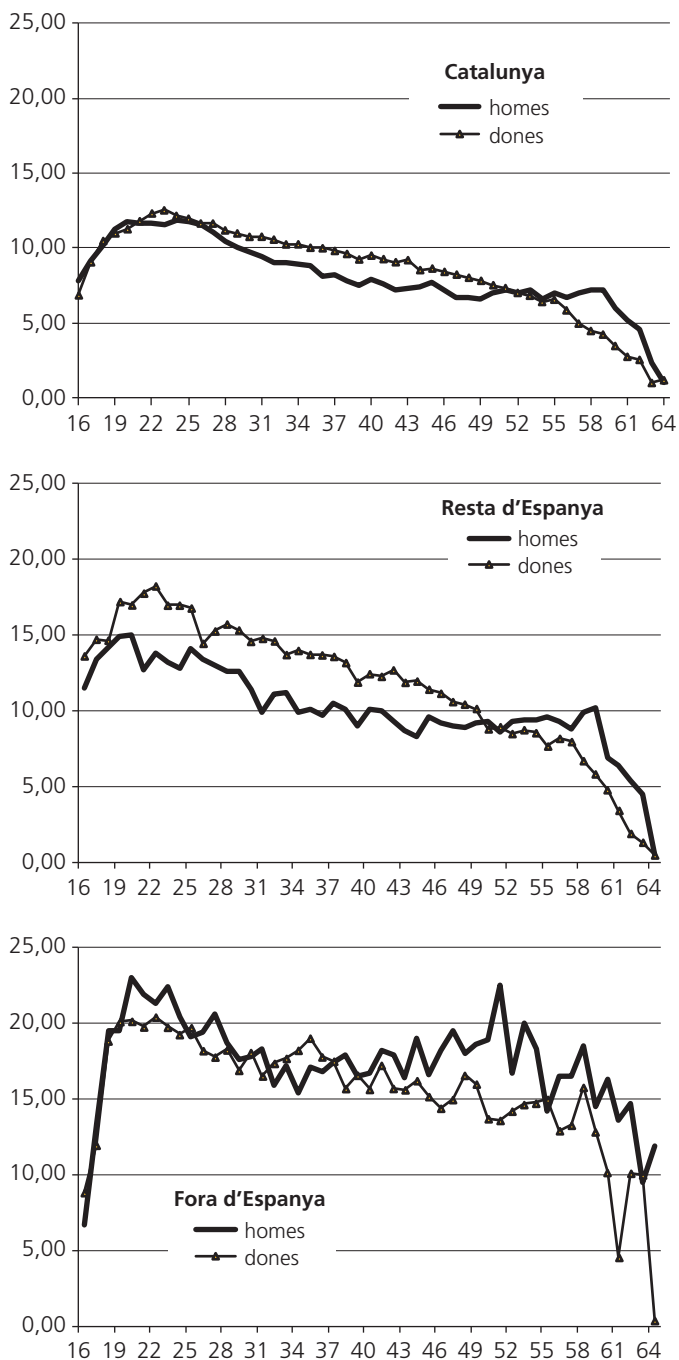
Els homes nascuts fora d'Espanya presenten l'edat d'inserció més primerenca, fins i tot els nascuts a la resta de l'Estat fora de Catalunya, i la sortida és similar a la dels nascuts a Catalunya, és a dir, són els que presenten la major extensió de vida laboral. En aquest cas, s'explica la prompta entrada molt probablement pel mateix fet de la migració: han vingut a treballar, fins i tot en més proporció que els nascuts a l'Estat espanyol però fora de Catalunya. D'altra part, la seva sortida del mercat de treball relativament tardana és deguda probablement al fet que no han cotitzat tants anys a Espanya com ho ha fet la població vinguda de la resta d'Espanya per poder cobrar una pensió de jubilació.

Però els patrons d'activitat que són realment abstrusos d'interpretar són els femenins, ja que es fa complicat destriar què és degut a la variable gènere i què a la variable migració, a més de distingir els efectes d'edat dels de generació. Observem ara que la distribució de l'activitat femenina de les nascudes fora d'Espanya és completament diferent a la dels altres col·lectius, tant en allò que fa referència a la intensitat com a les consideracions de calendari. Veiem que el màxim d'activitat femenina per a les nascudes a Espanya creix fins als 28 anys si el lloc de naixement és Catalunya i fins als 25 anys si és la resta de l'Estat, i arriba al voltant del 85% (deu punts percentuals menys que els seus contemporanis coetanis masculins). La interpretació biogràfica d'aquestes dades transversals sense més anàlisi afirma que a partir d'aquesta edat les dones abandonen el mercat de treball per dedicar-se a la cura familiar, però hi ha una altra explicació des del punt de vista longitudinal que s'adapta força bé a aquestes dades: com més jove és una generació més proporció hi ha de les que s'insereixen algun cop al mercat de treball, un procés que encara no han superat les generacions més joves. Segurament es tracta d'una combinació d'efectes, però amb un fort component generacional (Miret i Vidal, 2009).

Tanmateix, aquí interessa la comparativa entre patrons d'activitat segons el lloc d'origen, i el mostrat per les nascudes fora d'Espanya és completament diferent dels altres dos, atès que no s'observa menys activitat a mesura que és més alta l'edat, tal com passa amb les dones nascudes a l'Estat espanyol. En general, veiem que l'activitat de les nascudes fora d'Espanya és inferior entre les menors de 40 anys i significativament més elevada entre les més grans d'aquesta edat. Això amaga una forta heterogeneïtat entre aquest grup, ja que un 40% de la població femenina adulta (entre 25 i 50 anys) es mantenia aliena al mercat de treball i un 60% tenia una participació activa en el món laboral, que era, a més, molt extensa en la seva biografia. Molt probablement això té a veure amb el lloc d'on venien, i així sabem que l'activitat de les llatinoamericanes és molt més alta que la de les magribines, per posar un exemple (Vidal i Miret, 2014).

Si ens centrem en la població activa en funció de si troba o no feina, obtenim els patrons d'atur segons el sexe i el lloc d'origen (gràfic 6.6). Entre els nascuts a Catalunya, la desocupació afecta durant la joventut (abans dels 26 anys) igual homes i dones, però de manera més aguda la població adulta masculina que a la femenina (amb dos punts percentuals de distància), i més els homes que les dones més grans de 55 anys (a les edats prèvies a la jubilació). D'una altra part, la discriminació laboral de la població immigrant es constata en les taxes d'atur, atès que aquest és molt superior entre la immigració internacional que entre els altres dos col·lectius. Per a ambdós sexes i a totes les edats, l'atur

Gràfic 6.6. Taxes d'atur segons l'edat, el sexe i el lloc d'origen, 1992-2014.

Font: elaboració a partir de l'Enquesta de població activa (EPA).

és més alt entre la població nascuda fora d'Espanya, li segueix l'atur de la nascuda fora de Catalunya però dins d'Espanya i, finalment, l'atur més baix es troba entre la nascuda a Catalunya.

En definitiva, l'atur juvenil és més elevat que l'adult, el de les dones superior al dels homes i el de la immigració més que en la població autòctona (amb més incidència entre la més recent). Tanmateix, per destriar els altres factors que intervenen en l'atur, caldria una anàlisi amb més variables explicatives, com, per exemple, el nivell d'instrucció o el tipus de nucli familiar on es conviu. També caldria una descripció de la combinació entre edat, sexe i origen.

A primer cop d'ull, veiem que l'atur mossega amb especial virulència els homes vinguts de fora d'Espanya i les dones vingudes de fora de Catalunya. O que entre la població adulta, en contrast, la que acusa més l'atur és la nascuda fora d'Espanya (d'ambdós sexes), mentre que entre la població nascuda fora d'Espanya i a l'Estat espanyol la variable més discriminant és el gènere, ja que les dones mostren un atur molt superior als homes, en especial les nascudes fora de Catalunya.

6.4. Formant llars: patrons familiars

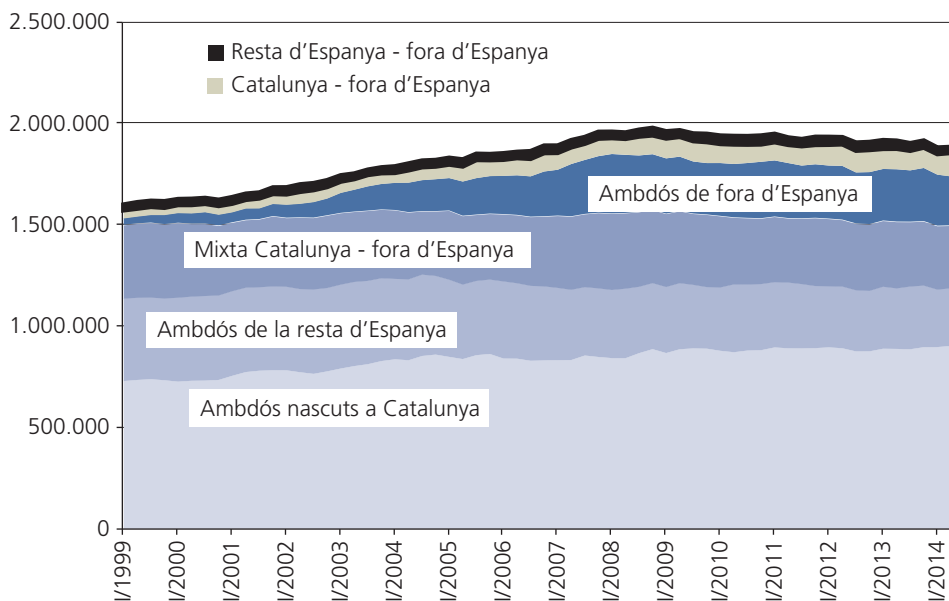

Volem dibuixar el tipus de llar en què viu la població segons el seu lloc de naixement. Per teixir aquesta classificació ens basem en les relacions de parella i de filiació que s'estableixen a l'interior de la llar. La tipologia és diferent en funció de la posició de l'individu (en el nucli familiar) i de la classe de llar on habita. Així, per exemple, hom pot conviure en un nucli biparental des de la posició de fill o filla, des de la posició de pare o mare o com a persona aliena al nucli principal.

En el tema que estem analitzant ens interessa per començar el component migratori dels membres de la parella. Per això, classificarem les parelles en cinc tipus (gràfic 6.7). El primer és aquell en què ambdós membres són nascuts a Catalunya, un volum que es va incrementar de set-centes trenta mil parelles a principis de segle XXI fins a quasi nou-centes mil en iniciar-se la segona dècada de la centúria. Sempre ha estat el grup més nombros. A continuació, trobem les parelles en què tots dos membres eren nascuts a la resta d'Espanya (que va passar de quatre-centes mil a dues-centes noranta mil parelles) i, amb una presència força igualada a l'anterior, les formades per una persona nascuda a Catalunya i una altra a la resta d'Espanya (passa de tres-centes seixanta mil a poc més de tres-centes mil): aquesta similitud denota que la barreja d'òrgens entre autòctons i l'arribada immigratòria d'altres parts de l'Estat espanyol ha estat molt significativa (si voleu aprofundir en el grau d'homogàmia i endogàmia a Catalunya podeu consultar: Miret, 2008).

Clarament, la crescuda més important ha estat de parelles on tots dos havien nascut fora d'Espanya, tot i que en aquest cas, tal com ja hem detectat a la població total, l'increment va marcar un màxim el 2008 (amb dues-centes noranta-cinc mil parelles amb ambdós membres nascuts a l'estranger), però ha patit, a partir d'aleshores, una forta erosió, fins a caure a dues-centes quaranta mil parelles a mitjan 2014: els nuclis conjugals

Gràfic 6.7. Parelles a Catalunya segons el lloc d'origen dels membres, 1992-2014.

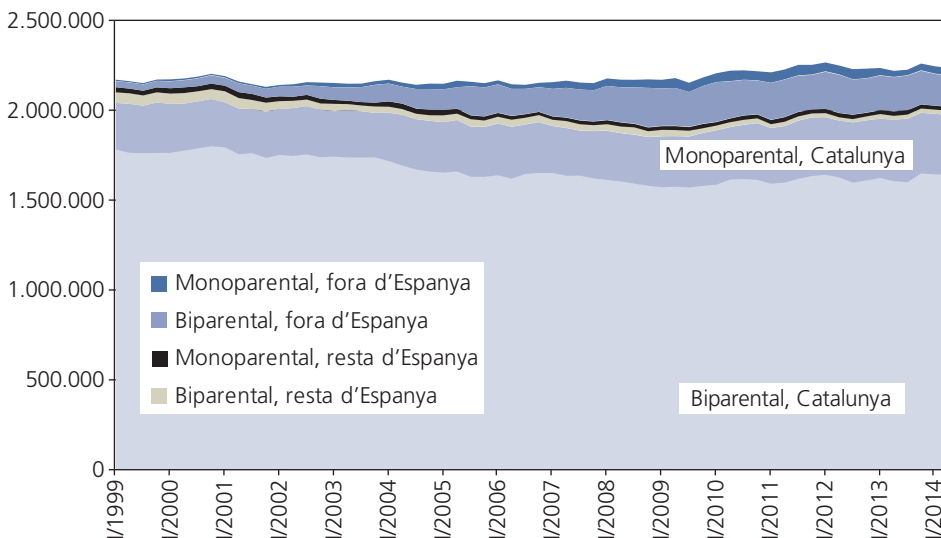
Font: elaboració a partir de l'Enquesta de població activa (EPA).

formats per població nascuda fora d'Espanya estan abandonant Catalunya substancialment. En sentit contrari, les parelles mixtes on un és nat a Catalunya i l'altre fora d'Espanya han crescut des de quaranta mil a més de cent mil en els darrers anys. Finalment, la realitat més minoritària són les parelles mixtes en què ambdós membres són nascuts fora de Catalunya, però un a Espanya i l'altre fora de l'Estat, que han oscil·lat a cada moment vora les noranta mil.

Un altre cop estem davant d'una fotografia, atès que una parella pot acabar de formar-se o ja fer un cert temps que conviuen junts. A més, qui no conviu en parella pot ser que mai l'hagi format, o que visqui ara sense parella perquè s'hagi dissolt per separació o mort d'un cònjuge. El mateix passa quan observem el nombre de fills i filles que viuen a casa dels pares, i així, per exemple, les llars sense fills pot ser perquè mai els hagin tingut o perquè ja s'hagin emancipat tots. Cal tenir-ho en compte en presentar la segona posició familiar de la qual ens fem ressò, la de fill o filla, que la definim com la posició de qui conviu amb el pare, la mare o ambdós pares, però sense parella ni fills propis a casa. D'aquesta manera analitzem la composició migratòria dels fills en funció del tipus de nucli principal de la llar on resideixen, és a dir, mesurant si conviuen a una llar amb un nucli biparental o monoparental.

El nombre de fills segons la definició que acabem de donar s'ha mantingut força estable, al voltant dels dos milions dos-cents mil. El volum més important, de bon tros, són els nascuts a Catalunya (sense controlar el lloc d'origen dels seus pares), tot i que ha dismi-

Gràfic 6.8. Posició de fill o filla segons el nucli parental i el lloc d'origen, 1992-2014.

Font: elaboració a partir de l'Enquesta de població activa (EPA).

nuït la seva presència relativa, atès que de suposar un 94% ha passat a ser un 88% de la població de fills residencialment dependents. Entre aquest grup de nascuts a Catalunya a principis de la finestra d'observació, hi havia set fills en llars amb nucli biparental per cada fill en nucli monoparental, una relació que ha anat decaient fins a arribar a principis de la segona dècada del segle XXI a un valor de cinc en nuclis biparentals per cada un en nucli monoparental, és a dir, s'ha incrementat significativament la monoparentalitat entre els fills nascuts a Catalunya.

En el període observat, 1999-2014, els fills nascuts fora de Catalunya però dins de l'Estat espanyol són molt minoritaris, i encara més avui en dia: eren noranta mil a l'inici del període i són cinquanta mil en els darrers anys. La relació de monoparentalitat entre aquest grup s'ha reduït a la meitat: de dos convivint a un nucli biparental per cada un en nucli monoparental, en igualtat entre uns i altres.

Com hem anat reflectint, la immigració de fora d'Espanya és la gran protagonista dels darrers temps, i veiem ara que també és el cas en la posició del fill convivint, si més no, amb un dels pares i nascut més enllà de les fronteres espanyoles. Aquest indicador assenyala la magnitud de la migració familiar, dels fills que vénen, si més no, amb un dels pares: veiem així com l'expansió econòmica va ser acompanyada d'un progressiu increment de fills nascuts fora de l'Estat, passant de cinquanta mil a principis de segle a dos cents cinquanta mil a finals de l'expansió econòmica, l'any 2008. També aquí les dades des de 2012 ençà assenyalen la sortida de Catalunya d'aquests fills (amb les seves famílies), ja que el nombre de fills a principis de 2014 és de poc més de dos-cents mil. Entre

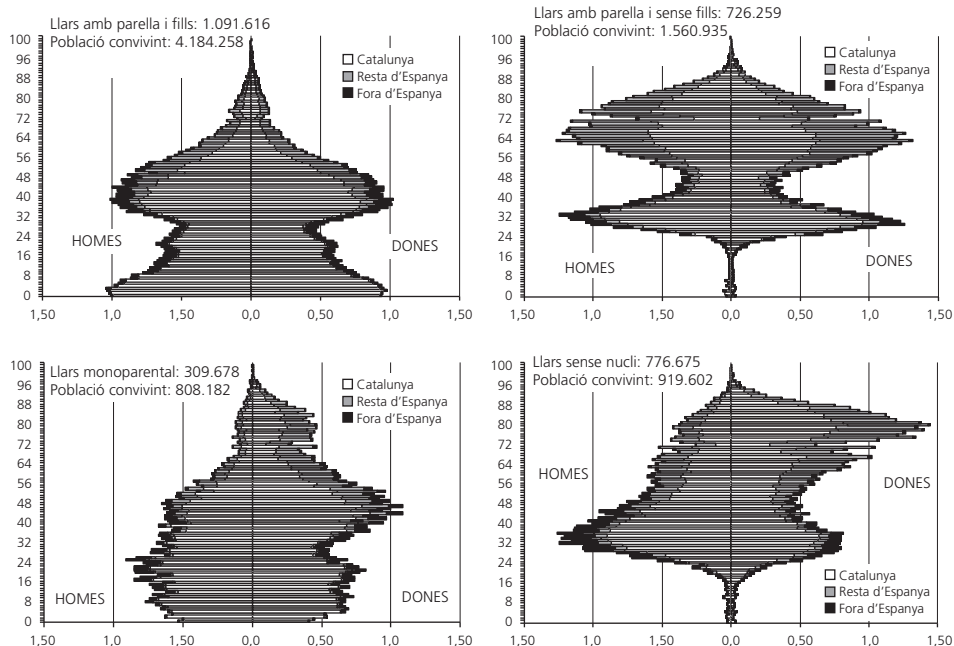

aquest col·lectiu, la relació de monoparentalitat no ha canviat significativament, vorejant sempre el valor de quatre fills en un nucli biparental per cada un en nucli monoparental.

Per centrar-nos en les posicions familiars actuals, acabarem tal com hem començat, amb unes imatges nítides extretes del cens de població de 2011, aquest cop presentant la població en funció de si viuen en una llar on hi ha algun nucli biparental, o algun de monoparental, alguna parella sense fills, o, finalment, si es tracta d'una llar on no hi ha cap nucli (persones soles en grups d'amics on no es dóna cap relació de parella o filiació). Certament, es poden donar en una llar distintes combinacions de nuclis, com per exemple aquella parella amb fills que resideixen amb el pare o mare d'un dels conjuges, amb la qual cosa conforma així també un nucli monoparental. Per mor de la simplicitat, definirem la llar segons el nucli principal i prioritzarem la que presenti una parella amb fills o, si no n'hi ha, una parella sense fills o, si no s'observa cap parella a la llar, l'existència d'un nucli monoparental per, finalment, agrupar totes les llars sense cap nucli, ni de parella ni parental (gràfic 6.9).

Dels quasi set milions i mig de persones residents a Catalunya aleshores, un 56% vivien en llars, si més no, amb un nucli format de parella i fills; un 21%, en llars amb una parella; un 11%, en situació monoparental, i un 12%, en llars sense cap nucli. Així mateix, de les dos milions nou-cents mil llars, un 36% tenien una parella amb fills; un 25%, una parella sense fills; un 11%, un nucli monoparental, i un 27% no tenien cap nucli familiar.

Gràfic 6.9. Piràmides de convivència segons tipus de llar, Catalunya, 2011 (%).

Font: elaboració a partir del cens de 2011.

El tipus de llar està completament vinculat a l'etapa familiar en què s'està ubicat, i per això mateix la migració més antiga té una estructura de la llar distinta de la migració més moderna i de la dels autòctons (aquests dos darrers col·lectius són molt més joves). En efecte, la majoria de la població nascuda fora de l'Estat o a Catalunya conviu en llars on el nucli principal el conforma una parella amb els seus fills (en concret, un 60%), un de cada cinc ho fa en llars amb una parella sense fills a casa, i el restant es distribueix meitat i meitat entre nuclis monoparentals i llars sense nucli. En contrast, entre qui ha nascut a Espanya les parelles amb fills tenen menys presència (40%), destaquen per la seva importància les parelles sense fills (35%), probablement perquè tots els fills són ja emancipats, i les llars sense nucli (17%), compostes en gran part per persones grans que viuen soles.

Així, la piràmide que representa les parelles amb fills (a dalt, a l'esquerra, al gràfic 6.9) la veiem equilibrada per sexe, tant entre els pares i mares que conformen la població adulta com entre els fills i filles que conformen la població infantil i jove. Inferim la bona salut de les parelles en aquestes llars, ja que el volum de fills és força impressionant, i es comprova, a més, que la immensa majoria de la població filial és nascuda a Catalunya, tot i que cal destacar una minoria significativa nascuda fora de l'Estat espanyol (al voltant del 5%). També la immensa majoria de pares i mares són gent nascuda al país, tot i que amb un component molt important nascut fora d'Espanya (al voltant d'un 10% de la població adulta) i fora de Catalunya dins d'Espanya, més com més gran és la població observada: un 5% entre els trenta anys i escaig, un 10% entre els de quaranta i escaig, i així va pujant en progressió geomètrica fins a abastar un 40% entre qui té prop de la seixantena.

Seguint aquesta ordenació, l'altre grup de llars en volum són les de la població que conviu en parella (o amb una parella). Aquí intuïem dos col·lectius: les parelles que (encara?) no han tingut fills (i que tenen al voltant dels 35 anys i són principalment nascudes a Catalunya: cal tenir en compte que la infecunditat d'aquestes generacions arribarà molt probablement al 20%. Vegeu Miret, 2006 i 2008) i les parelles que podem assumir que tenen tots els fills emancipats, que tenen al voltant de 70 anys i que es reparteixen a parts similars entre els nascuts a Catalunya i els nascuts a Espanya però fora de Catalunya.

Les llars amb nucli monoparental tenen una asimetria més gran per sexe com més alta és l'edat del protagonista: aquesta és molt senyalada entre els més grans de 70 anys, ho és menys entre la població adulta i inexistent entre la infantil i juvenil. En aquesta piràmide de convivència es fa difícil distingir, a primer cop d'ull, qui es troba en posició de pare o mare i qui de fill o filla, i probablement aquesta posició dóna explicació de la menor asimetria com més jove és la població: entre els menors de 30 anys tothom està en posició de filiació i entre els més grans de 70 tothom està en la de paternitat (o, més específicament, de maternitat); en contrast, entre els adults hi ha una barreja entre mares (també alguns pares) i fills (també filles). En relació amb el lloc de naixement podem dir que la monoparentalitat i la biparentalitat es presenten igual en tots els col·lectius.

La darrera piràmide representa les llars on no es dóna cap relació de parella o filiació. En aquesta estructura destaca la forta importància de les dones al voltant de 85 anys (vivint soles?) i dels homes al voltant de 35 anys (vivint sols o en grups d'amics?). Una es-

tractura que es reflecteix en els altres sexes, tot i que de manera no tan aguda, és a dir, també és perceptible a Catalunya el volum d'homes grans que viuen sols o dones joves que viuen soles o en grup. Com podem comprovar, entre la població més gran l'origen espanyol de fora de Catalunya està més present, mentre que entre els més joves és molt minoritari i, complementàriament, molt més substancial entre la població nascuda fora d'Espanya. En el cas de les llars sense nucli, cal ressaltar que l'estructura de la població autòctona i immigrada a Catalunya és pràcticament idèntica.

6.5. Migracions laborals i família: continuïtats i discontinuïtats

---

■ 6.5.1. Conclusions

En observar l'estructura demogràfica de la població a Catalunya resulta sorprenent que la quantitat relativa de població immigrant, que no ha nascut al país, és similar a qualsevulla que sigui l'edat observada entre els 30 i els 70 anys, i manté una proporció constant entre els que tenen menys de 30 anys i els més grans de 70 anys. La diferència rau en la composició segons el lloc d'origen, ja que els immigrants més grans són nascuts majoritàriament a Espanya, mentre que els més joves ho són fora de l'Estat. Hi ha diferents onades però idèntic resultat demogràfic: població jove amb gran empenya per treballar i formar una família. En conseqüència, no és dona cap procés complementari de la població, ja que, amb independència de si els naixements al país són molts o pocs, la població immigrada es manté força estable. Ara mateix, un de cada tres catalans no ha nascut a Catalunya.

Tanmateix, és preocupant el degoteig constant de sortides entre la nova població immigrada des de 2011 ençà. El pronòstic és que aquest procés continuarà si el context de crisi continua, ja que un cop comença el flux de sortida és molt difícil d'aturar. Potser aquesta és una característica pròpia (i desagradable) de la nova immigració, atès que la bonança del mercat de treball i la protecció de l'estat del benestar l'ha acompanyada per un temps clarament insuficient per aconseguir el seu arrelament: només un lustre i mig, no ha arribat ni a una dècada.

El darrer despertar demogràfic de la Catalunya contemporània es va donar gràcies, en principi, a l'augment de la natalitat des de l'any 1997, un trienni abans del fort increment de la immigració d'origen estranger: la millora del mercat de treball (per la disminució progressiva i continuada de l'atur) va provocar un efecte immediat en la formació de famílies i un efecte crida una mica més tardà per augmentar la força de treball (i que es va afegir amb ganes a l'increment natalici). Tot plegat ha conduït a fer que siguem cinc milions de catalans nadius i dos i mig de catalans vinguts de fora del país.

Durant tot el període analitzat, la població que treballa o busca feina s'ha incrementat sense descans fins a l'esclat de la darrera crisi, a partir de la qual s'ha donat una reducció protagonitzada per la població nascuda a Espanya. La que va venir d'Espanya ha gaudit de la jubilació d'un molt jove i inexpert estat del benestar i, majoritàriament, s'ha quedat al seu país, Catalunya, amb tota la seva família. I al contrari, la vinguda de més

enllà de les fronteres espanyoles s'ha trobat molt més escanyada i amb uns volums encara relativament escassos s'ha vist forçada a marxar, tot i que, malauradament, hi ha molts casos que estan pensant a fer-ho aviat: una força de treball que no disposa de xarxa familiar i que no rep altra ajuda que la d'un mercat de treball dinàmic, del qual ja no gaudim a Catalunya.

Això ho constatem amb l'evolució de l'atur, que dibuixa una sèrie d'episodis espasmòdics, on tot s'ensorra, i una lenta millora en moments de bonança on les bones perspectives sempre sembla que han vingut per quedar-se, fins al desastre següent. La darre-ra crisi va tenir lloc entre finals del 2008 i principis del 2009, amb una gravetat que ha anat empitjorant fins al 2013: tothom ha rebut, però la nova immigració l'ha sofert de manera més acarnissada.

El patró d'activitat per edat és diferent segons el lloc de naixement. Els homes nascuts fora de Catalunya dins de l'Estat s'insereixen abans al mercat de treball, però també l'abandonen per jubilació abans. Els nascuts fora d'Espanya entren abans i l'abandonen més tard: el fet de la immigració comporta normalment la presència en el mercat de treball. En relació amb l'activitat femenina, el patró realment diferent és el de les nascudes fora d'Espanya, que segueixen un model dual en què una dona o bé es manté al mercat de treball sigui quina sigui l'edat observada, o bé no hi accedeix, ja sigui pel model cultural o per la impossibilitat legal de fer-ho (quan no es disposa del permís de treball). En relació amb les nascudes a Catalunya i a Espanya, la pauta denota un efecte de generació: com més joves són, més alta és la seva presència al mercat de treball, un procés que continua i que ha arribat per quedar-se.

L'atur afecta més la joventut, les dones adultes nascudes a l'Estat espanyol però fora de Catalunya i la població nascuda fora d'Espanya, aquesta última independentment del seu sexe i edat. Els sospitosos habituals en situacions de crisi tornen ara a declarar-se culpables.

Tot aquest context laboral es viu sempre en família. En la immensa majoria de les llars catalanes hi ha una relació de parella i de filiació, si més no alguna de les dues. Un indicador de la integració de la immigració és el nombre de parelles mixtes. En aquest sentit, cal destacar que el volum d'unions entre dues persones nascudes fora de Catalunya dins de l'Estat és similar al d'una persona nascuda a Catalunya i l'altra a la resta de l'Estat. En el mateix sentit, destaca l'increment de les parelles on un és nat a Catalunya i l'altre fora d'Espanya, tot i que aquestes unions encara estan lluny d'aquelles en què ambdós membres són nascuts fora d'Espanya. Tanmateix, cal dir que la formació de parelles mixtes amb un membre nascut més enllà de l'Estat va a bon ritme.

La base de la piràmide demogràfica està composta per un volum considerable de fills i filles nascuts a Catalunya, ja que les onades migratòries dels seixanta van formar família al país, i es van arrelant no sols laboralment, sinó també familiarment. En contrast, la nova immigració ha tingut un component familiar més important, atès que ha vingut més sovint que altres onades amb fills nascuts als països d'origen. Malauradament, aquesta migració familiar també està retornant al seu lloc d'origen o cap a països que ofereixin millors perspectives laborals.

De fet, l'estructura de les llars a Catalunya denota la fase familiar de la població immigrada: el cas de la migració internacional és similar al dels autòctons, mentre que el d'espanyols té més presència de parelles amb els fills ja emancipats i de llars unipersonals (dones grans que viuen soles).

■ 6.5.2. A tall de proposicions per a la política pública

Les polítiques haurien de recordar que el volum de la immigració és un tret força constant a Catalunya, amb independència del grup d'edat i el sexe que estiguem considerant: no hem tingut mai un flux immigratori extraordinari, sinó que sempre hem gaudit de l'entrada habitual al país. Tot i així, els problemes que enunciava Francesc Candel a *Els altres catalans* continuen vigents: habitatge, precarietat laboral, classisme, etc. La immigració es produeix per efecte crida gràcies a la millora econòmica, amb independència de la generositat dels sistemes públics d'educació i sanitat d'aquell moment. De fet, segons la meua opinió, les polítiques públiques que cal aplicar són similars tant per a la població autòctona com per a la immigrant, ja que les dimensions bàsiques del seu benestar són iguals: salut, feina i casa. Certament, qualsevol política que ajudi a trobar feina afavorirà més el col·lectiu més aturat, que ara per ara són, per aquest ordre, la immigració internacional, la joventut i les dones.

Més enllà d'aquestes dimensions bàsiques en les polítiques públiques voldríem anomenar, aprofitant l'avinentesa, altres aspectes fonamentals, com l'educació durant la joventut i la formació continuada durant l'adulesa (bàsiques per a la integració de la població immigrant), i tot allò que té a veure amb la comptabilització de la vida familiar i laboral, unes esferes que sembla que al nostre país estiguin barallades (sense que sigui, però, una excepció en l'àmbit internacional, ans al contrari).

En aquest sentit, cal tenir en compte que la nova immigració té un component familiar més important que en les onades anteriors, és a dir, que vénen molt més pares i mares amb fills dependents. Aquest fet suposa un esforç suplementari del sistema educatiu, en especial quan els nens arriben a edat escolar. A més, caldrien altres polítiques que ajudin les famílies en situació de crisi, tot i que si aquestes polítiques no existeixen per als autòctons, poc podem esperar que responguin a les demandes específicament de la població immigrada, tot i que sovint aquesta última té una xarxa familiar més enllà de la llar molt més deficient que la població autòctona.

Finalment, voldríem destacar que la presència de persones grans que viuen soles també és un clam de primer ordre per a l'acció de les polítiques públiques, atès que suposen una demanda d'ajut que sovint no pot ser coberta completament pels seus llaços familiars propers, si és que en tenen i són actius.

Referències bibliogràfiques

- CANDEL, F. (2010). *Els altres catalans* (edició no censurada). Barcelona: Edicions 62.
- MIRET GAMUNDI, P. (2006). «Formació familiar a Catalunya: la nupcialitat i la fecunditat durant els darrers vint-i-cinc anys del segle xx i els primers del XXI». A: *Papers de Demografia*, núm. 279. <http://www.ced.uab.es/publicacions/PapersPDF/Text279.pdf>.
- MIRET GAMUNDI, P. (2008). «Convivència en parella i formació d'unions a Catalunya: homogàmia i endogàmia conjugal». A: *Condicions de vida i desigualtats a Catalunya, 2001-2005*. Fundació Jaume Bofill, volum II, p. 71-132. <http://www.obdesigualtats.cat/intra/ob/documents/071132convivenciavolum2pol65.pdf>.
- MIRET GAMUNDI, P. (2008). «¿Han cambiado los comportamientos respecto al tamaño de la familia en España? Análisis de la fecundidad por orden de nacimiento de 1975 a 2005». A: *Sistema*, 202, p. 95-116.
- MIRET GAMUNDI, P.; VIDAL COSO, E. (2009). «Evolución històrica de la vida laboral en España de 1976 a 2006». A: López Trigal, L.; Abellán, A.; Godenau, D. (coord.). *Envejecimiento, despoblación y territorio*. Universidad de León, p. 206-227. <http://www.ced.uab.es/publicacions/PapersPDF/Text338.pdf>.
- VIDAL COSO, E.; MIRET GAMUNDI, P. (2014). «The labour trajectories of immigrant women in Spain: Are there signs of upward social mobility? A: *Demographic Research*, volum 31 (13), p. 337-380. <http://www.demographic-research.org/volumes/vol31/13/31-13.pdf>.